

Qoy ocağımız sönməsin...

İlaxır çərşənbələrin ikincisi Od çərşənbəsidir. Buna xalq arasında “üskü çərşənbə”, “ikinci çərşənbə”, “odlu çərşənbə”, “addı çərşənbə” də deyirlər. Od çərşənbəsi Günəşə, oda, odu qoruyub saxlamaq inamına tapınma ilə əlaqədar yaranmışdır. Od yaşamaq, yaşatmaq rəmzidir. O, işıqlı sabah, xeyir-bərəkətdir. Həyatda hər şeyi od təmizləyir, insana sağlamlıq, paklıq, saflıq, gözəllik gətirir. Od qüdrət, qüvvət, işıq, ucalıq rəmzidir.

Od çərşənbəsi əski görüşlərlə bağlıdır. Qədim azərbaycanlılar Günəşi, odu, ocağı, həyat verən tanrı sayıblar, ona sitayiş ediblər. Od dünyanın xeyirxah qüvvələrinin başlanğıcı, himayəçisi kimi də təsəvvürə gəlir. Bu çərşənbədə tonqalçatma mərasimi digər çərşənbələrə nisbətən olduqca canlı və maraqlı keçir. Tonqal hər tərəfdən görünən hündür bir yerdə yandırılır. Onun şərəfinə nəğmələr, bayatılar, andlar, alqışlar söylenilir, odun müqəddəsliyi tərənnüm edilir. Bu çərşənbənin təbiətinə uyğun mərasimlər keçirilir. İnsanlar tonqalın ətrafında müxtəlif oyunlarla əylənirlər. Böyükdən-kiçiyə - hamı yeddi dəfə tonqalın üstündən tullanır. Alov səngiyəndə ağsaqqal və ağbırçəklər də odun üstündən keçirlər.

Bu çərşənbə axşamında bütün aləm nura, od-alova qerq olur, qonşular təziyəli olanların həyətlərində də tonqal yandırır həmin ailəni yasdan çıxarır, evlərdə ailə üzvlərinin sayına görə şam yandırır. Azərbaycanlılar oda-ocağa azarı-bezarı məhv edən, şər ruhları qovan, il boyu yığılıb qalmış ağırlıqlardan təmizləyən, çətinlikləri azaldan qüvvə kimi baxırlar.

Od çərşənbəsində sübh təzdən Günəşə qurban aparırlar. Qədim etiqadlara görə, insan odu-ocağı, Günəşi nə qədər çox əzizləsə, təbiət bir o qədər tez isinər, canlanır. Torpaq oyanar, sular qızar, buzlar əriyər, küləyə ılıq nəfəs gələr. İstiliyin bu mühüm mənbəyi adamlara böyük sevinc, xoşbəxtlik, bayram gətirir.

Ulularımız od-ocaq qarşısında səcdəyə durmuşlar, ətrafında ayinlər oxunmuş, əyilib ocaqdan od almışlar. Od insanı yaşadığı yurda, elə, obaya bağlayıb. Babalarımız da insanın məskən saldığı yere ocaq deyiblər. Odsever əcdadlarımız ta qədim zamanlardan bütün el şənliklərini, toy və bayram bütətlərini tonqalla rəvənləndirmişlər. Küçələrdə, meydanlarda, evlərdə, eyvanlarda şamlar, çıraqlar yandırılmışdır.

Əski inanclara görə, Günəş-Od-Atəş tapınmasının ilk nümunəsi, daha doğrusu, mənbəyi ağacın gövdəsində yatan istiliklə bağlı idi. İstiliyin ilk mənbəyi ağac kultu hesab olunurdu. Atəş-pərəst etiqadlarına görə, müqəddəs “od”u insana ağac vermiş, iki ağacı bir-birinə sürtməklə od əldə etmişdir. Ulu babalarımız bunun şərəfinə “Şəhrivər” adlı şənliklər

də keçirərdilər. Görkəmli folklorşünas alim, professor Azad Nəbiyev yazırdı ki, Zərdüşt görüşlərindən hələ çox əvvəl insanlar təbiəti canlandıran, torpağı isidən Günəşi təsəvvürlərində rəmzləşdirmişdilər. Belə bir etiqad yaranmışdı ki, onları nə qədər çox oxşasalar, adamlara daha tez xoşbəxtlik gətirər. Günəş, Od, Atəş istisinin beş növü ilə əlaqədar insanlar şənliklər keçirərmişlər. Həmin mərasimlər təxminən Od çərşənbəsi günlərində başlayar və yaddaşlarda Azər şənlikləri kimi yaşayarmış.

Od ilə istinin əsas mənbələrinə biri Günəşin istisi hesab olunardı. Onu çağırən Qodu nəğmələri xalq arasında geniş yayılmışdı. Belə bir etiqad var ki, Odlu çərşənbədə adamlar tənənin üstündə tonqal qalayıb Günəşin doğmasını gözləyirdilər. Elə ki Günəş doğdu, hamı onu salamlayar, “Qodu xan” nəğməsini oxuyar, tonqalın başında dövrə vurur, sonra da hərə tonqaldan öz məşəlini yandırır ocaqlarını alqışdırmaq üçün evə tələsərdilər. Tonqalın dövrəsində dolandıqca oxuyardılar:

*Qodu xan, Qodu xan,
Söndürmə odu xan.
At üstə ad gətir,
Ulusa od gətir.
Sözü bal Qodu xan,
Özü al Qodu xan.*

*Qodu xan daldadır,
Al atı yaldadır.
Don tikək Qoduya,
Arx çəkək Qoduya.*

*Sözü bal Qodu xan,
Özü al Qodu xan.*

Ulularımızın ən qədim andı Günəş idi, od-ocaq idi. And içəndə deyirlər: “Günəş haqqı”, “Od haqqı”, “Ocağın sönməsin”, “İşıqlığa çıxasan”, “Üstünə nur çilənsin”, “O işığa, o ocağa and olsun”. Bunlar azərbaycanlıların ən böyük alqışı, andı, xeyir-duasıdır. Qobustan qayaüstü rəsmləri arasında aşkar olunmuş “Yallı” rəqsinin od ətrafında ifa edilməsi babalarımızdan qalma adət-ənənələrə misaldır.

Novruz bayatıları isə xalq şeirinin əski nümunələridir. Od çərşənbəsində həmin bayatılar xüsusilə diqqəti cəlb edərdi:

*Günəş nurun saçıbdı,
Soyuq qorxub qaçıbdı.
Meşələrdə, bağlarda
Novruzgüllü açıbdı.*

*Gün adı Qodu oldu,
Bir adı Dodu oldu.
Novruzda çərşənbənin
Tonqalı, odu oldu.*

*Mən aşiqəm çökərlər,
Sındıranlar, sökərlər.
Novruzda ağırlığı
Tonqal üstə tökərlər.*

Novruzun ilk müjdəçiləri

Uzun illər boyu xalqımıza, eyni zamanda türk ellərinə yaz fəslinin

gəlişini xəbər verən müjdəçilər içərisində quşların adı xüsusi çəkilir. Yazın ilk əlaməti olaraq hacıləyləklərin qayıtması Kiçik çillənin sonu - çillə Beçənin (Boz ayın) əvvəllərinə təsadüf edilir. Bundan sonra havalar bir neçə günlüyə soyuyur, dəli küləklər əsir. Buna “Leylək boranı” deyilir. Xalq arasında söyləyirlər ki, gərək leylək yumurtasının üstünə qar yağsın. Ümumən hacıləyləklər erkən qayıtdıqlarından öz köhnə yuvalarına dönür, Novruzda orada keçirirlər. Bu vaxtlar ağacların damlarını quş yuvaları bəzəyir. Eyvanlarda baharın ilk müjdəçiləri sayılan şanapipiyin, qaranquşun, alacəhrənin civiltisi, nəğməsi eşidilir. Baharın soraqçısı hacıləylək inamı xalq arasında maraqlı əhvalatla mənalandırılıb. Yazqabağı ilk dəfə hacıləyləyi gören uşaqlar, yeniyyətəmlər yaşılardan muştuluq alardılar. Deyərdilər ki, hacıləyləklər yazın muştuluqçusudurlar. Böyük soruşardılar: “De, görək hacıləyləyin dimdiyində nə var idi?”. Deyərdilər ki, “sünbül”. Bu, bolluq, bərəkət rəmzi hesab edilərdi.

Səməni

Novruz bayramı ərəfəsində bütün evlərdə bərəkət nişanəsi olan taxıl-səməni göyərdirilir. Yazın gəlməsi, torpağın oyanması, təbiətin canlanması, yaşıllıq rəmzi sayılan səməni Novruz süfrəsində ən görkəmli yeri tutur. Qohum-qonşular bir-birinə səməni yollarırlar. Təzəter səmənin şərəfinə qədim mahnılar oxunur, alqışlar söylenilir. Əkinin, məhsul bolluğunun rəmzi olan səməni qoymaq

Od çərşənbəsi

çox-çox qədimlərdən adət olub. Yazlıq əkinqabağı səməni cücərtmək ənənəsi xalqın çörəyə, qüdsiyyətə ehtiramı, səcdəçisi kimi başa düşülür, azərbaycanlıların şifahi poeziyasında bolluq, səadət arzusu ifadə edir.

Səmənin varlığı, həyatverici gücü, mənası torpağa tapınmaqdır. Səməni göyərtdəmlə əkinçi babalarımız ümidini, arzusunu, ruzisini göyərtdəmlə.

*Səməni, ay səməni,
İldə göyərtdəmlə səni.
Sən gələndə yaz olur,*

*Yaz olur, avaz olur.
Səndən mən can istəmə,
Damara qan istəmə,
Qanım təmiz gərək,
Dosta sanım gərək.
Sənsiz qanım olmaz,
Cənsiz sanım olmaz.
İllətimin loğmanı,
Yamanlığın amanı.
Səməni, ay səməni,
İldə göyərtdəmlə səni.*

**Hazırladı:
İ.ƏLİYEVƏ,
“Azərbaycan”**